

Szubjektív vallomással kell kezdenem. Négy évtizeddel ezelőtt, amikor emberi és szocialista tudatom bontakozni kezdett, Titulescu neve vésődött legjobban agyamba. Egy évtizeden át, a szocialista mozgalomba való bekapcsolódásom idején, eszmetársaimmal együtt, Titulescu tevékenységét élénk figyelemmel kísérem. Még a cenzúra megszürt hírein át is jó iskola volt a Népszövetség közgyűlésein évekig tartó Titulescu—Apponyi párba az úgynevezett optáns-ügyben, haszonnal tanulmányoztuk, elemeztük beszédeit a fegyverkezés korlátozásáról és a leszerelésről, a kollektív biztonságról és a béke biztosításáról, a nemzetközi együttműködés és az államok egyenlőségének elismertetéséért folyó világméretű vitákban. S meg kell mondanom: mint szocialista rokonérzéssel figyeltem határozott állásfoglalását a hitlerizmus agresszív külpolitikája ellen, a szankciók következetes alkalmazásának követelését az Abesszíniát megtámadó fasiszta Olaszország ellen, és fellépését a román belpolitikában a szélsőjobboldali mozgalmak leküzdésére. Ugyanilyen rokonszenvennel kísérem mérsékelt és bölcs beszédeit a kisantant ülésén, megbékülési szándékát Magyarország irányában és törekvéseit a kisebbségi jogok törvényes és tényleges biztosítására. Békepolitikája, a szovjet—román viszony rendezése, a határok „spiritualizálásának“ meghirdetése szintén a széles perspektívájú és jövőbe néző diplomata bölcsességére vallott.

Tudtuk, hogy világnézetének alapja a klasszikusan konzervatív demokratizmus és liberalizmus (nem a romániai liberális párt politikája, amellyel mindig szemben állott), hogy szemléletében nincs helye a szocializmus gondolatvilágának, de hittünk becsületességében, tiszteltük állásfoglalását minden erőszakkal szemben, s a polgári demokrácia akarásának őszinteségét.

Az illegális *Scînteia* s a szociáldemokrata *Lumea nouă*, a haladó *Dimineața* és *Adevărul*, a nacionalizmus olyan szócsövei, mint az *Universul*, a *Curentul*, a *Viitorul* és a *Patria*, a magyar polgári sajtó (*Brassói Lapok*, *Ellenzék*) ugyanúgy figyelemmel kísérték minden megnyilatkozását, mint a politikáját szélsőjobbról támadó *Buna vestire* vagy a *Porunca vremii*. De alkalmunk volt Titulescu diplomáciai tevékenységét figyelemmel kísérni a kiváló párizsi folyóirat: a *Le Mois* és az akkori vezető napilap, a *Le Temps* hasábjairól is. Geneviève Tabouis asszony és más neves publicisták Európa legjelentősebb politikusai közé sorolták, Briand és Stresemann, MacDonald és Tardieu, Beneš és Politisz mellett emlegetve a nevét.

*

Titulescu nem véletlenül került előtérbe a mai román külpolitikai történetírásban. Tevékenységéről előbb csak tanulmányok jelentek meg, majd Ion M. Oprea kiváló monográfiája következett, végül kiadták beszédeit és diplomáciai tevékenységének dokumentumait*. Ez utóbbiak értékes anyagot szolgáltatnak a Titulescu-portré felvázolásához.

* Ion M. Oprea: *Nicolae Titulescu. Editura științifică*, 1966. — N. Titulescu: *Discursuri. Editura științifică*, 1967. — N. Titulescu: *Documente diplomatice. Editura politică*, 1967.

Titulescu tudatosan készült a politikai pályára. Karrierjét jogászként kezdi. pénzügyi szakemberként folytatja, a belpolitikai küzdelmeket megveti, s érzi: nemzetét a diplomácia területén tudja legjobban szolgálni. Kezdetől fogva liberális-konzervatívnak vallja magát; a Sorbonne-ról hazatérve a polgári demokrácia és a mérsékelt társadalmi-gazdasági reformok megvalósításának szükségességét hirdeti. Eleinte úgy véli, a liberális párt a legalkalmasabb a reformok bevezetésére, s ezért kéri 1907-ben Krajovában a pártba való felvételét. A liberálisok azonban elzárkóznak előle, s ekkor Take Ionescuhoz írt levelében a konzervatív-demokrata pártba jelentkezik. Rokonszenve Take Ionescu és Titu Maiorescu felé fordult, s nemcsak ekkor, de élete folyamán mindig bírálattal nézte a Brătianu-dinasztia politikáját. Első feltűnést keltő tette az 1907-es nagy parasztlázadás utáni magatartása: a paraszterdekek védőjeként lép fel, s határozottan a „mérsékelt“ kisajátítás és a földosztás hívének vallja magát. Nem kívánja a nagybirtok teljes felszámolását (maga is birtokos), s a kisajátítást is csak a birtokosok kártalanításával tudja elképzelni, de a demokratikus fejlődés és a társadalmi béke nevében elítéli a megterjedéseket és az elnyomást, s a parasztság „földhétségének“ kielégítésében látja a megoldás egyetlen útját.

Első kísérlete 1907-ben meghiúsult, 1912-ben azonban bekerül a parlamentbe. Fényes parlamenti szereplései Take Ionescu barátságát biztosítják számára. 1917-ben pénzügyminiszternek nevezik ki, majd 1919-ben és 1920-ban jelentős szerepet tölt be a béketárgyalásokat vezető román delegációban. A Párizs környéki békeszerződések aláírása után, 1920 júniusától ismét pénzügyminiszter. Évekig tanulmányozta a nyugat-európai országok és az Egyesült Államok pénzügyi rendszerét, s miniszterként új adórendszert vezet be. Haladó, a polgári Románia fejlődését előmozdító reformterveit a parlamentben a szocialista párt akkori képviselői, Gh. Cristescu és N. D. Cocea is támogatták.

Az erősödő párharcok s a liberálisokkal és a Brătianu családdal szemben növekvő bíráló magatartása a belpolitikai életből való visszavonulásra készítetik Titulescut már 1921-ben. Elhatározásában következetes: a következő másfél évtizedben többször is elhárítja vagy visszautasítja a miniszterelnökségi megbízatást. A konzervatív-demokrata párt Take Ionescu halála után különben is eltűnik a politikai küzdőtérről. A liberálisokat nem szereti, a különböző pártalakulatokból létrejött nemzeti parasztpárt mellett sem akarja elkötelezni magát, vezetése alatt pártot pedig nem akar szervezni. Készséggel vállal azonban diplomáciai megbízatásokat: 1927-től Románia londoni nagykövete és népszövetségi főmegbízottja; 1932-től állandó jelleggel, de bárminemű pártpolitikai feltétel elutasításával a legkülönbözőbb színvetetű kormányokban folyamatosan elfogadja a külügyminiszteri állást.

Diplomáciai, népszövetségi és külügyminiszteri tevékenysége egy évtizedig tart. A londoni nagykövetséggel kezdődik 1927-ben, népszövetségi szereplésével folytatódik (1930-ban és 1931-ben a közgyűlés elnöke), s külügyminiszterként képviseli Romániát 1936 augusztusáig, amikor aztán a külső és belső fasiszta erők intrikái elérik céljukat: távollétében eltávolítják a kormányból.

A román politika európai svádájú politikusának mondták. A harmincas években szívesen hívták Európa majd minden jelentős fővárosába előadások tartására. Az akkori szovjet külügyminiszter — Litvinov — „Európa egyik legintelligensebb és legtehetségesebb diplomatájának“ nevezte, s ha jól emlékszem, Geneviève Tabouis egyik legfőbb érdeméért azt emelte ki, hogy nemcsak saját országát, hanem mindenekfölött a „szellemi magatartást“ képviseli.

Diplomáciai és külpolitikai tevékenysége sarkalatos pontjainak egyike Románia függetlenségének és szuverenitásának biztosítása egyrészt a francia szövetség, a

kisantant és a Balkán-antant megszervezése és erősítése, másrészt azonban a szomszéd államokkal — Szovjetunió, Bulgária, Magyarország, Lengyelország — való kapcsolatok normalizálása révén. „A komoly külpolitikának mindenekelőtt a szomszéd államokkal való jó kapcsolatokra kell építenie“ — hangsúlyozta egyik nyilatkozatában (*Dimineața*, 1934. június 12). Titulescu számára a szuverenitás alapja a békeszerződések tiszteletben tartása, bármiféle határrevízió elutasítása, a más országok belügyeibe való be nem avatkozás elve s az egyenlőség biztosítása minden állam részére a nemzetközi életben, függetlenül attól, hogy kis állam vagy vezető hatalom.

*

Diplomáciai tevékenységének másik sarkalatos pontja a nemzetek közötti békeszerződések törekvése, s evégett az agresszió fogalmának meghatározása, mindennemű erőszak elítélése, a kollektív biztonság megszervezése, s előbb a fegyverkezés korlátozása, majd a teljes leszerelés. Ezt azonban nem lehet elérni a nemzetközi szervezetekben való együttműködés nélkül. Véleménye szerint a béke előfeltétele az összes békeszerető államok egyesülése, s többször kifejti, hogy a kollektív biztonság elvénél nem a „megtorlás“-ban, hanem a „megelőzés“-ben kell érvényesülnie. Az emberek és államok biztonságát ugyanis nem utólag, hanem előzőleg kell biztosítani.

A berlini Reichstag (Birodalmi gyűlés) épületében tart előadást 1929-ben a „béke dinamikájá“-ról. „Van egy olyan hatalom, amely az erő felett áll: ez az emberi szolidaritás tudata. Állást foglalni emellett nem jelentheti a szavakkal való játékot, hanem kapcsolatfelvételt az egyetlen olyan realitással, amely létezik, holott nem-létezőnek tekintik azok, akik úgy vélik, hogy veszély nélkül lábbal tiporhatják...“ Titulescu hitt az erőszakkal szemben érvényesülő morális erőben. Egyik bukaresti nyilatkozata szerint szeretné, ha a politika a meglévő tudományok koordinálását tekintené feladatának: egy új tudomány születik majd — a béke tudománya (*Adevărul*, 1929. május 25).

Felfogása szerint a tudósok, nevelők és irodalmárok feladata a háborúellenes érzelmek ápolása az ifjúság tömegeiben. A tényleges, a „materiális“ leszerelést meg kell előznie az „erkölcsi“ leszerelésnek, s ennek első lépése a tankönyvek revíziója, oly módon hogy az egész világon „a nemzetközi szolidaritás“ szellemében neveljék az ifjúságot. Hitt a Népszövetségben, bár látta hatálytalanságát is a nagyhatalmak vetélkedése következtében. Béke az államok között! De ehhez „nem a békeszerződések revíziójára van szüksége az emberiségnek, hanem saját felfogása és ítéletei revíziójára“ (*Adevărul*, 1930. december 16).

A béke és a biztonság érdekében kezdi meg Hitler hatalomra kerülése után tárgyalásait Litvinovval, a Szovjetunió és Románia diplomáciai viszonyának normalizálása és a kölcsönös segélynyújtási szerződés megkötése végett. Élesen foglal állást a fasiszta Olaszországgal szemben, az Abesszínia elleni háború idején, s követeli a szankciók határozott és következetes alkalmazását. Egyik nyilatkozatában arról szól, hogy „az emberi sors lényege az élet és nem a halál; hivatása a munka, nem pedig a háború kiprovokálásával okozott rombolás“ (*Dimineața*, 1935. május 11).

Titulescu elgondolásai vajon nem az álmodozó ember utópiái? Előadásai Cambridge-ben, Párizsban és Berlinben vajon nem csupán a humanista polgár álmodozásainak megfogalmazása?

Titulescu realpolitikus volt. A kollektív biztonságot szövetségi rendszerekkel kívánta erősíteni az agresszorok ellen, mindaddig, amíg lehetségessé válik az intézményesített leszerelés. Ezért fűzi szorosán Románia politikáját Franciaországhoz,

és mozdítja elő a francia—szovjet szövetség mellett a román—szovjet politikai közeledést, és ajánlja fel időnként az együttműködést a szomszédállamoknak. Az együttműködéssel „soha nem látott prosperitási időszak” kezdődhetne a dunai államok történetében (*Dimineața*, 1933. június 2), s elindulhatna az a folyamat, amely idővel a „határok spiritualizálásában” csúcsosodhatna ki. Erre annál inkább szükség van — vallja Titulescu —, mert a béke elsősorban pszichológiai tényezők eredménye. A béke mint cél: „lelkiállapot”; eszköze: „a törvényes szervezkedés”; s végső fokon — úgymond — a szív feladata a béke követelményeinek az „egyetemes öntudatba” plántálása.

*

Figyelemre méltó, hogyan látta a dunai népek kapcsolatait, a román—magyar viszony alakulását és a kisebbségi kérdés megoldását a polgári állam keretei között. A francia kormány nevében Tardieu miniszterelnök 1932-ben javaslatot terjesztett elő Ausztria, Csehszlovákia, Magyarország, Jugoszlávia és Románia gazdasági együttműködésének megszervezésére. Titulescu figyelemmel kísérte a francia—angol tanácskozásokat ebben a kérdésben, kívánta az együttműködés megteremtését, de éles szemmel észrevette, hogy Tardieu elsősorban nem a súlyos gazdasági válsággal küzdő Duna menti államokat akarja talpraállítani, hanem a francia bankérdekeltségek kihelyezett tőkéit kívánja menteni, s útját akarja állni a német imperializmus gazdasági előtörésének (*Documente diplomatice*, 231, 245).

A Magyarországgal kapcsolatos kisantant-politikát legvilágosabban a budapesti *Az Est* című lapnak adott nyilatkozatában fejtette ki 1933 elején. A három kisantant-állam „nem ellenséges” Magyarországgal szemben, s szeretne „hatályos barátsági politikát folytatni”. Románia részéről „a barátsági politika annál inkább kívánatos, mert számos közös gazdasági érdek van” a két ország között. Szó lehet nyersanyagok közös értékesítéséről, gazdasági kapcsolatok kiterjesztéséről, szabad kikötői zóna létesítéséről a román kikötőkben. „A közép-európai államoknak választatniuk kell: vagy egyesülnek, hogy prosperitásra jussanak, vagy elszigetelődnek és egymás ellen harcolnak, hogy aztán végül nyomorúságra jussanak” (*Discursuri*, 381).

A nemzeti kisebbségek ügyében a polgári demokratikus rendszerben megvalósítható maximális megoldás: a kisebbségi jogok intézményesítése mellett foglalt állást. A párizsi diplomáciai akadémián 1929-ben tartott előadásában a „megértő nemeslelkűség” álláspontjából indul ki, és hangoztatja, hogy minden államnak, ahol nemzetiségek élnek, „optimális feltételeket” kell biztosítania a kisebbségek számára, hogy megnyerje azok lojalitását, és a humanizmus jegyében járjon el. A kisebbségek jogait biztosítani kell törvényekben és nemzetközi szerződésekben. Titulescu akkor még a Népszövetségben látta azt az intézményt, amely közel-hozza egymáshoz az embereket, akiket „nyelv, vallás és faj” különböztet meg egymástól. A kisebbségi jogok biztosítása „morális kötelezettség”, s természetesen nemcsak azokra vonatkozik, akiknek ezt biztosítaniuk kell, hanem azokra is, akik számára biztosítják. Ezáltal „küzöböljük ki azokat a nehézségeket, amelyek ma még elválasztanak, mert az erkölcs azonos mindenki számára, s az ember az emberrel egyenlő, bárhol éljen is” (*Discursuri*, 316).

Erkölcsei magatartása, humanista felfogása, nemzetszereteten átütő univerzalizációja minden körülmények között tiszteletre készíti azokat, akik figyelték magatartását és újraolvassák őt.